

a csontnál egyebet nem látok már a tájban
a dombok törmelék szemét rétegei
a házakból csak az ásott alapozás van
a gerendák nyomát a színből sejteni

mi maradt ami fém ami kő vagy üveg
a tárgyak váza csak egymásra rétegezve
tört cserépdarabok az ágyból a szögek

de rég elmúlt az a petrarcai regény
nem emlékeztet itt semmi a részletekre
elmúlt a szem a kéz elmúltunk te meg én

Radics Viktória

VIDÉK, MUSKÁTLIVAL

Elkezdődött: behallatszik az álmomba a söprű betonkaparása, megindult a napgép, éjfél körül fog majd leállni, amikor kikapcsolják a televíziót. Az ágyból a túlparti fűz-erdőre esik a tekintetem: már ragyog. Naphosszat a vízre, a fákra, a madarakra tapad a szemem, öt hete iszom a látványt, mégsem tudtam beljebb kerülni: csak bámulom a gyönyörű ablakot, ám nincs átjárás „oda”, nem részesedem „abból” a fényből.

A teraszon tanyázom álló nap, előttem zárt horizont, magas lombszegély, felettem napernyő, alattam megszállott sürgés-forgás. Nagy dérrrel-dúrral üzemel lent a nappal, kopog a kés a deszkán, csörömpölnek az edények, csurran a víz, berreg a csónakmotor, szerb és magyar felkiáltások harsannak, ej-hej, szól a rádió, és sohasem maradhat el a mindennapi pörölés sem.

Otthon vendégeskedem, egy kis lakban a nagy Duna mentében, pontosabban holtág partján – itt *döglött Dunának* mondják –, a folyamtól karnyújtásnyira. A fák tükörképétől sötétzöld az enyhén folydogáló, finoman borzolódó víz; az *élő Duna* a lombok közt csillan ide, ott a végtelen, itt zárt kertben élünk. Anyám futórózsái egészen a teraszig felnyújtóztak, rám kandikálnak a tömör, rózsaszínű fejceskék. Lent a virágoskertben muskátlik virítanak a rezgőkék felhőjében, narancssárga körömvirágseregek állnak glédában, ha igaz: gyógyító balzsamot tartogatva. Háttérbe szorítva, az árnyékszék mögött él a legszebb virág, a szíromhullajtó fehér rózsza. Összefogódzkodó ricinusbokrok alkotnak élő kerítést mögötte, ujjas levelű, erős, mérgesnek látszó tövek; egy szál kókadt napraforgó hajladozik nékik.

A telek kicsiny, átlátható, jól illeszkedik a többi közé, az ég és a föld közé, a vízparti tájba. A tavasztól ősziig itt élő emberpár is tökéletesen illeszkedik mindebbe. A gölya idelátogat, megesi a halbeleket, a szapora vadkacsacsaládok békésen úsznak tova. A fecskék rátelepszenek a villanydrótra, a piciny levelibékák a viráglevelekre. Még

a hangyáknak is van egy szabályos útvonaluk, mely a betonon át vezet. Lepkék repkednek a muskátlik körül, rózsaszínűre színezik a piros melletti fehéret.

Mindennap elsétálok az *első Dunához*, mely vad, lendületesen kanyarodó, csupa örvény és csillám. Olyan, mint egy ezüstövet bontó, zabolátlan nagyasszony. A napnyugta „második részét” szoktam nézni onnan, a torkolattól, egy sánta, fekete kutya társaságában, aki a háborúból itt ragadt hadihajó tatján foglal helyet, szemben a vöröslő napkoronggal. Nyilván a katonák konzervmaradékaira jár rá. A kiskatonák nem sok vizet zavarnak, unatkoznak, verik a blattot, este pizsamába öltöztetik, reggel meg levetkőztetik a túlpartra meredő ágyúcsöveket, és őrzik a kék-fehér-piros zászlót. Itt felejtették őket, beleszoktak a telepi életbe, horgásznak, isszák a *Jelen pivót*.

A nép szorgoskodással fejezi be a nappalt. Húzkodják a slaugot, kajabálnak, meglocsolják a veteményt, kannával öntözik a cserepes virágokat, vacsorát tálalnak, mosogatnak. Behordják a pecabotokat, mindent a helyére raknak: mire elkezdődik az esti film, csendnek és rendnek kell honolnia. Este nyolc után minden ablakban kék fény villog, és egyetemessé mixelt tévézaj zümmög a csillagos éjszakában.

Megkönnyebbülök én is, hogy engedett a nap abroncsa, levonulok a kerti asztalhoz olvasgatni. Vaksi vagyok a sápadt lámpafényben, fülelek, mi minden zajlik: álmatlan halak csobbannak a vízbe, halálra ijedt, tenyérnyi éjjeli lepkék verdesnek. Túl az erdőben állat csörtet, vaddisznó lehet vagy szarvas, béka cuppan az orrom elé az asztalra. A szomszédban orvhalászkok settenkednek, a fekete vízen felbukkan egy imbolygó lámpa fénye. A *Költészet és valóság*ot olvasom, és a valóságon csodálkozom, nem a költészetben, Wahrheit ist Dichtung, mondogatom magamban. Az éjszakai pára elől eltakarodnak a szúnyogok, ismeretlen rovarok kerültek elő, hatalmas szöcskék, repülő bogarak. Ha valaki a budira vonul, gyorsan kiürítem a hamutartót, s visszabukom a könyvbe, mert gyanakodva mérnek végig: mi az ördögöt csinállok itt a sötétben? Csak akkor elégedettek, ha olykor megnézek velük egy-egy műsort, együtt térünk nyugovóra, és közös szuszogás melege tölti be a hálót.

Hajnalban vagy reggel megindulnak a férfiak, gumicsizmásan, teljes fegyverzetben csörtetnek, komoran, neki a *nagy Dunának*. Tépik a szíjat, túrátatják a csónakmotort, még valakinek odakiáltanak, aztán eltűnnek valahol messze, egy helyen, ahol, úgy sejttem, titkos és bonyolult viszonyt folytatnak a folyóval, s nem csak a hal miatt áldoznak rá számolatlan órát. De erről nem beszélnek. Az asszonyok közben otthon szolgálják az edények hadseregét, aprítják a zöldséget, gyúrják a tésztát. Déli tizenkettőkor, a Kosuth rádió harangszavára a család körülüli az asztalt.

Nálunk mindig lennie kell legalább két, mégoly egyszerű fogásnak, utána sörnek, bornak, esetleg házi szörpnek. Ebéd után egy darabig kong az idő, csak a táskarádió kotyog a pihenő hason. Aztán hirtelen felvisít apám villanyfűrésze, vagy felordít a fűnyíró gép, pattognak a fahasábok, repülnek a csöpp százsorszések. A konyhában is készül valami: meggyes pite, szederlekvár vagy linzer. A délutáni török kávé pontban fél ötkor isszuk, ez egyúttal anyám keresztrejtvényfejtésének és varrogatásának megszabott ideje is. Telehinti tarka muskátliszirmokkal – *ő matyó hímzésnek* nevezi – a házikót, ablak, ajtó fölött, asztalon, tálak alatt és felett is a kövér kis bimbók díszelnek. Művészi öntudattal keményíti s aggatja ki őket; nyel s nyelek, ha átsuhan tőlük az arcomon az undor.

Szánom is ugyanakkor: a tú kényszer, melytől harminc éve nem szabadul. Meg bámulom is: változatlanul csillog-villog a szeme, amikor átnyújtja a tányér süteményt. El-

jött az alkony „első része”, amit úgy szeretek: a fénytörés. Az erdőn áttűző sugarakat visszaveri a víztükör ide, a part menti fákra, és ilyenkor hullámzást vetít a rezzenetlen lombokra a visszfény. Az egész vidék higgadt, csak ott, abban az ablakban remegnek érzékenyen az aranyfoltok. Áttetsző zöldnek tűnnek a levelek ilyenkor, mintha az ereiket is látnám. El szeretném csípni a pillanatot – a nimfát –, ezért reflexszerűen szemet hunyok, hogy megörökítsem a benti sötétben. De az illúziónak mindjárt vége.

– Látod ott azt a K betűt? Ott, egész fenn. Szabályos K – mutat anyám az ujjával a túlparti erdő felé, de én nem látom. – Dehogynem, ott, az a vastagabb, kopasz ág, meg a két vékonyabb. Egy kicsit ferdén áll, de megvan mind a két szára. Húsz éve ott áll az a K. Reggel, amikor kinyitom a szemem, mindjárt rá esik a pillantásom. Húsz éve áll mozdulatlanul ugyanazon a helyen.

Nagy nehezen ksilabilizálok a fűzfák csúcsának tar végű ágaiból kirajzolódó ikszet, vagyis a K betűt, anyám nevének kezdőbetűjét.

– Ott van balra, alatta egy L is, igaz, hogy csempe szegény, de azért L formájú, na, látod már?!

Milyen lehet úgy élni, gondolom, hogy az ember, amikor felnyitja a szemét, nyomban nevének kezdőbetűjét látja kirajzolódni szemközt az égen, rendületlenül? Lévéen, hogy ablak alatt alszik, el tudom képzelni anyám ébredésének pillanatát. S valóban így él ő, a neve, akár egy kinyilatkoztatás. Saját személyét istenadta adottságnak érzékeli, és nem kételkedik cselekedetei és gondolatai helyességében. Hogy ő van, az őt betölti csurig: én vagyok a Nap, melynek fel kell kelnie és le kell nyugodnia, sugárzásával életet adni az odaseregülő embereknek, állatoknak, növényeknek, s este letenni a gyerekeket.

A csempe L tulajdonosa, apám, nem vesz részt ezekben a kávé és sütemény melletti édelgésekben, ő fát vág, betonoz, lyukas bicikligumit metél, pumpát javít. Úgy vonul a partig, műanyag papucsát klattyogtatva, hogy kellőképp kifejezésre jusson gazda mivolta: összehúzott szemöldökkel méri végig a tájat, készenléti állapotban, akár egy vámőr. Időközönként kijelzi, hogy a telek az övé, ezenkívül minden lény, aki itt tartózkodik, sőt övé a napszak és az évszak is. Ura a délelőttnek és a délutánnak, a fűnek, a csónaknak és önmagának. Nem úri jókedvéből, hanem felsőbb rendelésből: ő, L, ide lett küldve a gondviselés által erre a parcellára, hátulról látom, hogy napégette nyakát fontos feladat ráncosítja, zömök, kissé már töppedt válla egy glóbuszt hordoz. Megrezzenek, ha futólag átsuhan rajtam a tekintete: idetartozom, mégsem illek az egészbe, régi, megoldhatatlan gond, melyre az arcom emlékezteti.

– Már megint fújod azt a füstöt? – legfeljebb ennyit morran.

Hallgatók. Az úszáson, egy-egy rövid sétán kívül nem nagyon mozdulok, mint akit megdelejeztek körbecsörömpöl az élet rendje, s ami itt magától értetődő, az mind kérdést szerez felém. Próbálok kitalálni, mi ez az előttem elterülő roppant kódex, kicsoda írta? Ki milyen szerződést kötött kivel? Honnan tudnak az itteniek így egymás kezére dolgozni az idővel, hogyhogy itt nem relatív a téridő, sőt óra, napszak katonás rendben követi egymást, s mindenkit a maga helyére rendel? Itt nem szálazzák az emberek a miérteket, nincs kérdés, csak dirr-durr, tett válaszul, mintha a (belsővé vált) felsőbb rendelés intézné az életmenetet. Bizony, a Tandori-féle *Kant-emlékzaj* fülsértőn berreg: „A fűnyírógép (odakint) / Villanyborotvám (odabent)”.

Csikorog, nyikorog, fújtat ez a harmónia, mint egy nyútt harmonika. „*Drüben hinterm Dorfe / steht ein Leiermann, / und mit starrem Fingern / dreht er, was er kann*”, hallgatom Schubertet fülhallgatóval, ha merem, s nem érzek kényszert arra, hogy én is a munka lát-

szatát keltsem, s bekapcsoljam a *lap-top*omat. Apám látja. A *lap-top* tiszteletet kelt ugyan benne, mint minden technika, rólam azonban lerí, hogy nem értek az élethez semmit sem. A pillantásától megáll a kezem a billentyűk fölött, mintha ütés érné. Üres tenyere az övékhez mérem, melyben megfordul földgöngy, növényi szár, csirkenyak; repülnek a halpikkelyek, folyik a víz, kifordul a tökbél. Nem könnyű így betűkhöz nyúl- ni: hisz ott, az ő kezük közt forog az anyag. Én tétlen vagyok, legföljebb, innen a teraszról, látom őket. Néha mintha fordítva lenne: pantomimet néznék, s ki kellene találnom, mit jelent ez az impulzív egész.

Az élet alapműveleteit végzik: földdel, vízzel, növényvel, hússal dolgoznak, táplálékot teremtenek elő, gyümölcsöt, tűzifát gyűjtenek – kihalásszák, megszáritják, összefűrészelik, elraktározzák a vízen úszó faágakat –, folyton gyarapítják az élelemkészle- tet, feldolgozzák a zöldségek, gyümölcsök szinte minden részét, egy sárgabarackmag nem megy veszendőbe. Ásó, kapa, kés, villa, fűrészes és fakanál forog a kezükben, tűz lobban, forog a bogrács a füstben. Nap mint nap gondozzák a családi tűzhelyet, meg- küzdenek az entrópiával, gazolnak, toldoznak-foldoznak, saját maguk javítják szerszá- maikat. Mindent felhasználnak: üres dobozok, flakonok, tökmag, karfiollevél, zacskó, fél téglá, kenyérmaradék, minden megéli a maga funkcióját, beilleszkedik a nagy egészbe. A jutalom: a körforgássá láncolódó illeszkedés, a vége nincs kiegyesülés, az ínségen folyton diadalmaskodó meglét. Ezt koronázza a déli ebéd, a nap csúcspontja, a falás ünnepélye.

A szerény vagy, olykor, dús lakoma a szüntelen serénykedés jutalma. Habzsol a csa- lád a szabad ég alatt, de mintha még a királyi ég is a felhőket enné. Csillapul, lelohad, ám nem szikkad ki a vág, hogy együnk, mi több, nem merül ki az értelme: a szájban, torokban, bendőben, akárcsak a természetben, az élet forog. Kívánás küzd undorral: nem lehet nem észrevenni, hogy ebéd közben, lefekvéskor, reggel, ok nélkül átsuhan az arcokon valami émelyítő méreg, öntudatlanul támad, megfeszíti az arcokat, állkap- csokat, céltalanul kóvályog, s lecsapódik erre-arra: ólálkodó kutyára, gyerekre, időjá- rásra, emberekre és keszeg halakra. Asszonyok pletykálgatásában sompolyog, szitko- zódásokban keres kielégülést, egymáson csattan. Akárcsak a buzgó munka, e jellegze- tes *furor* is érleli a napot, összeköti a reggelt az estével, s a szorgoskodással együtt ad- ja ki a vidék zamatját.

Lenyűgöz és megsemmisít, gyermekké tesz a provincia ijesztő, zsarnoki otthonias- sága. A regresszió, ha titkolom is, szíven ragad. Érteni is gyerekes hévvel szeretnék, a nagyokhoz fordulok, a régiiekhez, hogy mit mondanak. Hisz errefelé a felnőttek tény- leg a Vergilius emlegette „*sziklaszívű faj*” ivadéka, összehúzott szemöldökű férfiak, ke- mény asszonyok. „Naskorban” élünk, melyben az évszakok s a napok megszabott mun- kákat követelnek meg. Nem keresztény módra: a nekiveselkedés pogány, izomerős, az erő kifejtés kéj, s észrevétlenül csap át erőszakba.

Az élet jelentése a munka, a munka értelme az életteremtés, a hermeneutikai kör bezárul, jelentés és értelem összecsúszik, nincs mit kérdezni, „*legjobb annak, ki megéri magától*”, okítja Hésziodosz a *Munkák és napokban* csélcsap és szószátyár testvérét, Perszészt. „*A természet minden földekre kiszabta törvényét*”, így Vergilius, s a „*tunyaság*” fel- ér az Atya elleni lázadással. Az ember többszöri nekifutás után is kezelhetetlennek, pré- da és értetlen szerzetnek bizonyult; másként nem lehetett mértékre fogni, csak úgy, hogy az egész természet a rendet veri belé szüntelen; így most „*örök remegés ijeszti vilá- gunk*”. Míg az örökkévaló istenek szórakoznak, idelent túlerővel nyomulnak a mun- kák és napok, s legyűrik azt, aki lusta. „*Jobb lesz az, ha dologhoz látsz a te állapotodban, /*

csélcsap lelkedet elfordítod a más vagyonától”, közvetíti Hésziodosz az égiek üzenetét; a naplopóktól iszonyodnak halandók, halhatatlanok egyaránt, a dolgos emberek viszont kedvükre vannak az isteneknek, akárcsak a hősök. A földművelés, az állattartás, a halászat mindenesetre tisztességes részvétel a létben, a hal agyonütése ugyanolyan illeszkedő része e fugának, mint a kertészkedés, s a hála sem marad el. A füst sűrűn gomolyog, és felfelé száll, a csípős halászlé finomra sikerül.

Falom a betűket, miközben odalent buzog a nappal, lopom a napot, a fényt könyvekre pazarlom. Az írás-olvasás ebben az összefüggésben „perszészi”, mintha én is meg akarnám vesztegetni a bírákat ügyes szavakkal, s megszerezni, ami meg sem illet. Fiatal koromban botrányokat csapva lázadoztam a tirannus rend ellen, ma hallgatásba burkolózva, a muskátlisládák fedezékében viszálykodom magamban, hozzájuk hasonlóan komor ábrázattal a nyárban, békében, a szépségben – mely mégis „ott”, azon az „ablakon” túl van, ahol a fény játszik. A káposztafej itt minden kétséget kizáróan több, mint a vers. A kék levelű karalábét csak én merem hozzámérni egy szöveghez. „*Minek a határát átlépve?*” – töprengek Tandorival.

Nem tudom, mikor ütött be nálam a nyelvzavar, s dobott ki a kontextus; idegennek születtem, „*Fremd bin ich eingezogen, / fremd zieh' ich wieder aus*”, élesítem ezt az érzést még Schuberttel is, mintha nem lenne elég sajtó, s elbújok az emberek elől. Fülemben zene, szemem munkák és napok helyett színekre és formákra tapad. Megcsodálom a reggelente még tárt, sárga tökvirágot, a dúsan csüngő, zsenge zöldbabot, a sötétlila szederfürtöket. Itt lekvár, szörp, sütemény, csemege lesz a szederből. Feltét, főzelék, leves, rétes a tökből. Nézek és eszem.

Haszontalanságom leplezendő, beállok a vájdling mögé mosogatni. Szabad ég alatt, Duna-vízben lötyböljük a csetrest, a napon szárítjuk az edényeket. Gyerekkoromban ilyenkor feltornyoztam a ragyogó poharat, tányért, lábast, kiraktam belőlük valami mintát; most is elrévedek. Megcsodálom a százéves, mázas cserépedényen a hajszálrepedések erezetét, belegondolok egy harminc éve ismert, sebesült lábas sorsába, magam elé emelem a pótolhatatlan palacsintasütő fényes, síkos feketeségét. Valami melegséggel tölt el, hogy ők ilyen meghitt, kölcsönösen hűséges viszonyban vannak a tárgyaikkal; az én háztartásomból hiányzik ez a megtartó erő. Ha szóvá tenném, amire gondolkodom, gyanút fognának: nincs jobb dolgom, mért foglalkozom én a lepattant zománcú edénnyel? Nekik az új a szép. Egyébként is tilosban járok, ha bármi viszonyt alakítok ki ahhoz, ami nekik az élet, melyben a teljes részvétel a kötelező, tiszta szívvel és tiszta erőből. Ők nem gondolnak a „hagyománnyal”. Folyamatosságban, arccal a jövőnek élnek, a múlt nem kerekedhet felül. S a képzetek hierarchiája sem engedi, hogy egy csemepe lábas fogja magát és főszerepbe penderüljön.

Nem hagyják, hogy az idő eluralgjon rajtuk, és a múlása megszedítse őket. Hogy megbolyduljon a múlt-jelen-jövő szerelvénye. Vas az idő. Mnémoszüné és összes lánya sarokba vannak szorítva, várják a sorukat, mint az epizód szereplők egy show-műsorban. Ha beszélgetés közben az emlékezet véletlenül megérint egy érzékeny pontot, rögvest rácsapják az ajtót az emlékekre. Érzékelem ezeket a pontokat, mert az én szívem épp olyankor jelez, és szeretnék bejutni oda. Ám rövidre zárt válaszokat kapok.

Kora délutáni vendégség van, tereferé, szilvás lepény, bodzale az asztalon. Az unokanővérem közbevetőleg megpendíti, hogy nagyanyánk, amikor bántódás érte, olykor kiballagott a kertek alá, ahol senki sem látta, és ott sírdogált. Látom őt, amint kislányként véletlenül megpillantja a mamát, s megretten. Még egy kéz- és fejmozdulatot is tett, elhomályosult a szeme, és összeszorult az ajka, úgy, ahogy az égre vethette

a pillantását, és meglendíthette a karját a mama. Amikor ránézek a testes asszonyra, aki az a kislány volt, s felrémlik előttem a régi kert, a meggyfák, a tarló, kérdésre nyílik a szám – de már el is terelte a szót, már a nehezen fialó csirkefarmjáról beszél, s a szemével lebökö. Tényleg, mintha árnyak leselkednének a kerítéslécek mögül.

Anyám a szomszédától hallja, hogy meghalt a szomszédasszony apósa. Bár nem volt öreg, „egy hét alatt elment”. Máskor is beszállingóznak efféle halálhírek, anyám mindannyiszor levegőért kapdos, ámuldozik, feljajdul, összecsapja a tenyerét, akár egy tragika. Egy perc múlva elfelejti a hírt, megy a dolga után, nyomtalanul elpárolognak belőle az iménti szenvedélyes érzelmek. Egy-két nap múlva történeté formálódik a haláleset, amit immár mesemondó módjára adnak tovább az emberek: „Hallottad? Képzeld! Az András, tudod, kiről beszélek, az, akit mindig itt evett a fene. Na, az András nemrég bekerült a kórházba, de megszökött, úgy, ahogy volt, pizsamában, papucsban, haza akart jönni ide, a Dunára, de Csonoplya felé indult neki, gyalog, az úton fogták el a rendőrök. Bevitték, másnapra meghalt” stb. stb. A döbbenet mindannyiszor *érdekes* mesévé változik át. A haláldráma, melynek rettenete egy másodpercig ott tükröződött az arcon, élettörténeté alakul. Amikor anyám temperamentumosan előad egy-egy halálmesét, rémült csodálkozás lobog a hangjában, mely a történet végére szépen lecsillapul, s átvált sütemény melletti pletykálkodásba, amit, a közhiedelemmel ellentétben, a férfiak is mohón kapkodnak magukba. Ha tudnék történeteket mesélni, gondolom, engem is jobban szeretnének.

Szeretnének ők, ha nem ütne ki rajtam, hogy otthontalan vagyok „itthon”, meghasonlottan ülök a régi széken, és „otthon” sincs ez másképp. Az övük vagyok, s mégsem – személyem akaratlanul előhoz egy kínos hasadást. S az „én állapotomban”, ahelyett, hogy „dologhoz látnék”, csak dermedezek, mint aki a Szfinx rég nem időserű rejtvényét akarja megfejteni. Ők is „fejtik” a létezését, akkor is, amikor zöldborsót fejtenek, és elteszik a mélyhűtőbe, akkor is, amikor, teljes beleéléssel, az élet dolgairól és eseményeiről társalognak, meg amikor pecáznak, paradicsomot passzíroznak, kereszt-rejtvényt fejtenek. Ám többnyire megkapják az eredményt, és megelégedülnek, míg én láthatólag csak cigarettázom, és rontom a szemem, mégis képtelen vagyok a végére járni az egy szem talányomnak.

Ők élő hősök; ezt, kellő szerénységgel, átérzik. Legyűrtek bajt és bizonytalanságot, pizskot, mindent, ami hánytorgat, külső és belső káoszt, fölösleges szenvedélyeket. A pénz fiatal korukban csábította ugyan őket, ám ezen is túltették magukat, a társadalmi katasztrófa után belátták, hogy legtöbbit ér a talpalatnyi föld (no meg a beton). A halál kérdését tetemes anyagi ráfordítással, egy biztonságos, tiszta, vastagon kicementezett verem megvásárlásával előre megoldották. Én fiatalon rosszul viselkedtem ugyan, de végül engem is sikerült elhárítaniuk. Elönti ugyan az árvíz évente a telket, ám irdatlan nekigyürközéssel, emberpróbáló kétézi munkával újra meg újra helyreállítják a rendes állapotokat.

A muskátli afrikai eredetű, szívós, tűrőképes növény. Az ár tönkretette a szedertövek háromnegyed részét, a földiepret, a kényesebb rózsatöveket, a zöldegeket és a legszébb virágokat, a muskátlit azonban sikerült megőrizniük. Vérpiros, fehér, halvány rózsaszín szirmokat bontva veszi körbe a kis házat, a teraszon ládákbán, cserepekben, az örökkévalóságnak pedig a mindent betérítő, kikeményített hímzéseken virít.

A legnehezebb fizikai munkák, a lapátolás, földtörés, ásás, kapálás, betonozás, meszelés, súrolás, bútorcipelés évente megismétlődnek, nemritkán többször, a víz kíméletlenül jön föl – szörnyeteg bukik föl a zöld ágból –, és roncsokat, súlyos iszapot hagy

maga után, rémült csigákat a falon, varangyokat, döglött halakként bűzlő uszadék fát. Le kellett verni fiókástul a konyha sarkából a fecskéfészket, lapáttal hányni a csúszómászókat, a szottyogós iszapot. Órákig vadul cikázott, keservesen csipogva a fecsképár, mondja anyám, olyan volt, mintha sírna, rólunk meg csurgott a verejték, csíptek a bögyölyök, és még főzni sem lehetett. De nem panaszkodik, idősen sem berzenkednek a munkától, a dolog elbánik az érzelmekkel. A helyreállítás parancsa emberfeletti erejű, a *muszáj* hangtalanul harsog. Ahogy a napnak muszáj felkelnie, úgy muszáj a kegyetlen földből életet kicsikarni az emberi lénynek.

És valóban, miután levonul az ár, kitakarították a mocsadékot, és kiszárad a föld, csakhamar ismét virítanak a muskátlik, némely rózsatövek is felélednek, serken a fű, hars leveleket bont a cukkini meg a tök, kizöldül a telek, és ismét tiszta betonon, kereti asztalnál költhetjük el az ebédet. Megint diadalmaskodtak, és helyreállt a barátság a megszélidült vízzel, a nappal, az iszap táplálta földdel.

Ülök fenn a teraszon, hintázom a széken, báméskodom. Örömmel ismerem rá szürke gémre, kócsagra, a sirályokra, a két megszaporodott vadkacsacsaládra, a bölömbikára, a röptében türkizkék csíkot festő jégmadárra, zöldikékre. Tudom már, mikor hova süt a nap, hol csillog a víz, hogyan vonul az árnyék a vízen, mikor jönnek fel a csillagok. Közben sürgetnek engem is a helyreállítási munkálatok, a küzdelem a romlás ellen. „*Romlik az életben minden hátrálni törekszik*”, tudom jól, szeretnék rendet teremteni a gondolataimban, kitakarítani a piszkot. A természet barátságos nyári békessége kontraszt, mely a szellemi lét eredendő bűnösségére figyelmeztet. Okát nem tudni. Képtelen vagyok végbevinni a természethez visszavezető fordulatot, mely olybá tűnik, mint a hitbe vető nevezetes „ugrás”. Azt a látszatot keltem, mintha dolgoznék, iparkodnék, pedig csak babrálok a papírjaimmal céltalanul. Semmi másban, legfőljebb a nyelvben bízhatok: hogy ellök, nem engedelmeskedik, mást akar. Látszólag mindent elbír, s tényleg vakon kell hinnem a nyelv valamiféle szellemében ahhoz, hogy pozitív vagy negatív visszajelzéseket reméljek tőle. Mintha csak madárjóslassal próbálkoznék. De nem adnak tanácsot a régi görögök sem. A múzsák, Hésziodosz szerint (*Ornithomanteiája* elveszett), előszeretettel hazudoznak az emberi fülnek, tessék kihallani, mikor mondanak igazat.

Apám kisebbfajta halakkal érkezik meg az *élő Dunáról*; szinte mindig ama népdalból való szálkás, soványka keszeg a zsákmány, amit itt *babuskának* becéznek. Harangszóra körülüli a család a viaszosvászonnal borított hosszú faasztalt, melyre másodperceken belül fölkerül a gőzölgő bogrács vagy a levesesfazék, a *cubákról* nem is beszélve. Csengenek az evőeszközök, szóra szó, röpké hétköznapi mise. A családfő mer. Egyszer csak felemeli a fejét a tányérból. (Valaki késett az ebédről, elhúzta az orrát a körömpörkölt láttán, vagy majomkodott az asztalnál, teljesen mindegy.) Elvörösödik.

Elkáromkodja magát. Próbálna inkább enni, mert vonzza a zsíros, vörös lé, de valami nem engedi. Dadogva kiáltozik – közben-közben rág azért –, ugrál a pillantása a tányérből le-fel. Vonaglik a szája a szó és a has közt. *A nyelvnek nincs csontja, mégis csontot tör*, mondja egy szerb közmondás, s most ilyesmi van történőben. Köpködi is közben az ízületeket. A rángó arcizom, a jegeskék szempár, mely nem valakire néz, a piros szájszél a személyességeken túlmutató történetet fejez ki: *ki-fejez* valóban, ez a fő ilyenkor személyen túli erő prédájává válik, mely úgy csavarja, mint fakoronát a szél, a fej sem tudja, mi történik vele, beletép az indulat, fölmordul, a riadalom végigcikáz bennem, le a gyermekkor követhetetlen szakadékosságába.

A szidalmak nyelvtanilag rám és/vagy valaki másra vonatkoznak ugyan, de itt nyilvánvalóan fontosabbról, valami nagyobbról van szó, mint én, te vagy ő. Az egész világba hasított a hiba. Az emberfajzat hátán törik a nyelv. Iszonyat cikáz a jégszemben. Mintha a Földszellem egy Medúza-arcba nézne, keresem a hasonlatot ijedtemben. Láthatólag önmagától is eliszonyodik az atya, az erőszak őt magát is marcingolja. Torlódik mindennemű negatív érzélem, megvetés, gyűlölet, fölháborodás, sértődöttség teljesen összekeveredve; riposztjaimra begyullad, amit én érzek, azt is visszatükrözi. A csak félig artikulált szöveg fatalista jóslatokat („én megmondtam”), lecsupaszított tényeket, apokaliptikus képtörödékeket, átkokat („majd meglátod”) hánytorgat; kész, nem lehet s nem is érdemes tovább élni. Letesszük az evőeszközöket.

A főt a kimondás görcsei torzítják, miközben én is mondani akarnék valamit. Az elfojtott, mint az álomban, elváltozva kerül felszínre, dühöng, mégis szinte segítségért kiáltozik, s mint az álomban történni szokott, nem jön ki szó a torkán, csak heheg; valaki más ordít helyette. Nem tudni, tehetetlenség vagy túlcserdülő erő megnyilvánulása-e a jelenet. Az apró rendbontás nem volt más, csupán szűnyogcsípésnyi szabadság. (Mérges szűnyog lehetett.) Cselnek is lehetett volna venni, csínynek, véletlennek, pikantériának, mint az erős paprikát, vagy megharagudhatott volna félig viccből. Miért nem nevetett senki?

Ha lehajtom a fejem, a tányérban, akárhogy nézem: paták. Ha felemelem: valaki az igazat és csak az igazat harsogja, teljesen értelmetlenül. Elutasítom a bort: akkor már a szentáldozás ellen is véték. Ezt zokon veszik. Apám dühe lelappad, mindannyiunknak szúr a szíve, fogalmunk sincs, mi volt ez, ami időközönként – déli tizenkettőre igazítva – tektonikusan kitör.

Még mindig ég az arca, de már hallgatunk, hirtelen úr támad.

Én is elvonulok az *élő Duna* mellé, ahol senki sem lát, keseregni, mint a megboldogult nagyanyám. Harminc évet süllyedek, egy már nem létező vidéki házba, melynek kertjében nyaranta dáliaák virítottak, annak is a *hátsó konyhájába*, egy parányi, jégvirágos ablak mögé. Ott történt, hogy felrémlent előttem valami a fényről. Elvakítotttsággal járt, ceruzához nyúlással, s egyszerre volt belső és külső, fizikai és humán élmény. A barlangszerű kis helyiségben negyvenes körte égett. Olyasféle hangulat honolt ott, mint Van Gogh *Krumplievők* című festményén. A körtét porosfehér, légy köpte fémtányér ernyőzte. Tűz duruzsolt a vaskályhában. Egy nagy, repedt (bécsi?) tükör is volt a helyiségben. A nagyanyám az alatt üldögélt *ókulával* az orrán, és kötött vagy horgolt. Én babráltam. Lehet, hogy épp babszemekkel játszottam, mert amikor a nagyapámmal kártyáztunk, babra ment a játék. Nagyapám kiment. Hallgattunk. A körte sárgásbarna fényt adott. Tűz, kötőtű percegett. Kint a fagyban csaholt a kutya, zörgött a lánc. Nagyapám nyilván a kutyát elereszteni, kaput zárni ment ki az udvarra. Amilyen méla voltam, elkapott ott a hátsó konyhában valami ismeretlen öröm, és úgy láttam, mintha a villanykörte sok piciny pontot, kis fénylényeket emanálna. Izgalmamban muszáj volt a füzetem hátsó oldalaira följegyzéseket írnom erről a másmilyen fényről, „hogy sose felejtsem el”. Sejthettem, hogy ehhez az örömhöz a nagyanyámnak is köze van, de ő hallgatag teremtés volt, feltűnés nélkül létezett. „Fénylik a kezem”, írtam, és még felsoroltam, hogy mi minden – csak a két öreg létezését hagytam szó nélkül. Aztán, amikor a nagyapám bejött, tovább heteseztünk (babra), s ebben az volt a legjobb, hogy egy palatáblára, igazi palavesszővel írhattam az eredményeket. Törölni is jó volt a kis szívaccsal, nem csak jegyezni.

A füzet elejére róttam szorgalmasan a napi eseményeket: „Máma délelőtt átmentem a szomszédba. Jaksi bácsinak fáj a hiányzó lába a nagy hidegektől. A tévében együtt néztük: *Bovárnyé* 1. rész. *Magyarázom a mechanizmust* 1. rész (ez rajzfilm). *Francis ósi Afrikában* IV. rész. *Lagúnák csónakosai*. *Kék fény* 27. adás. Jó Mákos Tésztát ettem. Nagybetűvel írom, Kedvencem a Mákos Tészta. Szabad volt kiszednem az ólból a tojásokat, 4-et találtam. Már nem is félek a sötétben. Kató néni nyalókát adott (fütyülőset).” Megfordítottam az irkát, és hátulról kezdve „Mi az élet?” cím alatt írtam dátum nélkül. „Az élet olyan, mint egy könyv. Lapozunk, és múlik az élet. Múlnak a másodpercek. Ülök és gondolkodom. 12 éve vagyok, 12 éve ÉLEK. A villanykörte apró szikrákkal sziporkázza be a konyhát. Becsukom a szemem: piros, sárga, fehér. Kinyitom: fénylik a konyha. Én is fénylek.” Lassan a füzet két fele összeért.

Abból a házból egyetlen tárgy maradt meg, a repedt, rézrámás tükör, mely ma dísz valahol másutt. Az én irkáim egy dobozban hevernek, piros vállkendővel letakarva, amit a nagyanyám kötött. Véletlenül került rájuk a kendő, csak most, hogy ezeket a sorokat írom, eszméltem rá a kapcsolatra, mely egy másmilyen vidéket takar, amilyen ma már nincs.

Ha megpróbálok fogalmakkal – ideákkal – bevilágítani abba a régibb vidékézésbe, úgy mondanám: hihetetlen türelem volt, *patientia* – nemcsak az emberi viszonyokban, hanem a növények, az évszakok, az órák iránt –, ami lehetővé tette, hogy a figyelem ellegyen egy babszemen, egy fényszemen, tojásra ragadt tollpíhén. Nagyanyám, mikor kötött, csöndesen számlálta a szemeket. Nekem szabad volt játszani nagyapa rejtéyes, rekeszes fa borotválkozódobozával, melyben, akár egy babaházban, állítgatni lehetett a tükröt és az emeleket.

A régiek vezettek, amikor megpróbáltam elfogulatlanabban látni a vidéket, mely szült, az indulataimtól távol tartva, ám „*az emlékezés sajátosságai eluralkodnak az emlékezés tárgya felett*” (Tandori), és nincs igaz emlék. A „*dühbe zavarodottaktól*”, írja Catullus, elfordulnak az istenek, „*nem méltatják már a jelenlétükre az embert, / és nem hagyják, hogy napfény érintse a testük*”. *Furor* és *lumina clara*, mely tisztább, mint a napfény. Tanköltményében, a *Georgicában* Vergilius azt írja a paraszti világról szólván, hogy „*a földön / erre suhant, amikor végbúcsút vett, az Igazság*”; „*extrema per illos / Iustitia excedens terris vestigia fecit*”, memorizálom a képzeletemben csillogó élő Dunánál (az ő szavuk), ott, ahol a terepszínű hadihajó szunnyad, s kilátás nyílik a vad kanyarra meg a lemenő napra; és *Iustitia*, vagyis inkább igazságosság, méltányosság, jóság, szelídség (írja a szótár) – nem istennő már, csak egy összetett fogalom. Sejttem, hogy bearanyoztam a mama alakját, végtére is ez az észrevétlen lény maradt élethosszig az a pont, melyhez viszonyítok, mintha aranykori fantáziák nélkül a vasat sem lehetne túrni. Nem akartam emlékezni arra, hogy, unokatestvérem elharapott mondata szerint, ott a kertek alatt ő, a szelíd öregasszony kifakadt, és az égnek emelte az öklét. Nem akarom tudni, mennyi keserűség gyülemlett fel a szívében. Végül (a tyúktól ajtajában) az agyát öntötte el a vér.

(*Hésziodoszt Trencsényi-Waldapfel Imre, Vergiliust Lakatos István, Catullust Szabadi István fordításában idéztem.*)